

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องศึกษาการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ โรงเรียนฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ(Survey Research) โดยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ (๑)เพื่อศึกษาการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความคิดเห็นของนักเรียนและตามความคิดเห็นของครูผู้สอนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ (๒) เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ (๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความเห็นของนักเรียนและตามความคิดเห็นของครูผู้สอนประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ พร้อมทั้งตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้คือ ปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ ระดับชั้นที่ศึกษา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมที่ต่างกัน โดยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ คือ ขอบเขตด้านเนื้อหา ตามตัวแปร ๔ ด้าน ได้แก่ การปฏิบัติตนตามหลักธรรมด้านความเมตตา การปฏิบัติตนตามหลักธรรมด้านความเสียสละ การปฏิบัติตนตามหลักธรรมด้านความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนตามหลักธรรมด้านความสามัคคี ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ จำนวนทั้งสิ้น ๑๕๒ คน และครูผู้สอน ๑๕ คน ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ขอบเขตด้านเวลา ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๕- มกราคม พ.ศ.๒๕๕๖ เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นแบบมาตรฐานค่า ๕ ระดับ การดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

ก. นักเรียน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย จำนวน ๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๖๑ มีอายุระหว่าง ๑๑ - ๑๒ ปี จำนวน ๑๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๖๘ กำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๘๒ และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (เกรดเฉลี่ยสะสมนับถึงภาคการศึกษาปัจจุบัน) ระหว่าง ๓.๐๑ - ๔.๐๐ จำนวน ๘๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๘๒

ข. ครูผู้สอน

ครูผู้สอน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๐๐ มีอายุสูงกว่า ๓๕ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๖๖ มีชั้นที่สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๐๐

๒. ผลการวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติตนตามหลักธรรมของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีระดับการปฏิบัติตนตามหลักธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๘$) และครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่านักเรียนมีการการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของนักเรียน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ

ก. นักเรียน

(๑) นักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมด้านความเมตตา โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียน มีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมด้านความเมตตา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๔๕$) ได้แก่ ให้อาหารปลาเมื่อไปเที่ยวตามวัดต่าง ๆ อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ช่วยคุณครูทำงานเสมอเมื่อโรงเรียนเลิก ให้อาหารแก่สัตว์เลี้ยงที่โรงเรียนเสมอด้วยความเมตตา ชอบพูดจากับเพื่อนด้วยเมตตาจิตมีไมตรีต่อเพื่อนเสมอ และชอบให้อาหารสุนัขข้างถนนเพราะสงสาร สำหรับข้ออื่น ๆ ที่เหลือมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม อยู่ในระดับมาก

(๒) นักเรียน มีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความเสียสละ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียน มีระดับการปฏิบัติตนตามหลักธรรมด้านความเสียสละ อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ข้าพเจ้าจะทำความสะอาดห้องน้ำให้สะอาดเมื่อเห็นวสกปรก และถ้าเมื่อถึงอายุบริจาคนโลหิตได้ข้าพเจ้าจะบริจาคนโลหิต สำหรับข้ออื่น ๆ ที่เหลือมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม อยู่ในระดับมาก

(๓) นักเรียน มีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความซื่อสัตย์ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมด้านความซื่อสัตย์ อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ คืนเงินให้กับพ่อค้าแม่ค้าที่ทอนเงินเกิน อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ลอกแบบฝึกหัดหรือการบ้านเพื่อนส่งครู และไม่กล่าวโทษเพื่อนหรือผู้อื่นเพื่อให้ตนพ้นผิด สำหรับข้อที่เหลือมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม อยู่ในระดับมาก

(๔) นักเรียน มีระดับการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความสามัคคี โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๗๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักเรียน มีระดับการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ไม่โกรธเพื่อนที่ทำให้ข้าพเจ้าถูกลงโทษ สำหรับข้อที่เหลือมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม อยู่ในระดับมาก

ข. ครูผู้สอน

(๑) ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมด้านความเมตตา โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ครูมีความคิดเห็นว่านักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความเมตตา สำหรับข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

(๒) ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความเสียสละ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ครูมีความคิดเห็นว่านักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความเสียสละ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๓ - ๔.๓๓$) สำหรับข้ออื่น ๆ ที่เหลือมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม อยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

(๓) ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความซื่อสัตย์ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ครูมีความคิดเห็นว่านักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความซื่อสัตย์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๔๓$) สำหรับข้ออื่น ๆ ที่เหลือมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม อยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

(๔) ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความสามัคคี โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๕๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ครูมีความคิดเห็นว่านักเรียนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๓ - ๔.๓๓$) สำหรับข้ออื่น ๆ ที่เหลือมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรม อยู่ในระดับมาก ทุกข้อ

๓. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมของนักเรียน

ผลการทดสอบสมมติฐาน เกี่ยวกับปัจจัยทางพื้นฐานส่วนบุคคลด้าน เพศ อายุ ระดับชั้น ที่ศึกษา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียน พบว่า

ก. นักเรียน

(๑) นักเรียนที่มีเพศต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ ในด้านความเสียสละและด้านความสามัคคี โดยที่นักเรียนเพศหญิงมีการปฏิบัติตามหลักธรรมมากกว่าเพศชาย สำหรับด้านอื่น ๆ ที่เหลือมีการปฏิบัติตามหลักธรรมไม่แตกต่างกัน

(๒) นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าไม่แตกต่างกันในทุก ๆ ด้าน

(๓) นักเรียนที่มีระดับชั้นที่ศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ในด้านความเมตตา ด้านความเสียสละและด้านความสามัคคี แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านความซื่อสัตย์ไม่แตกต่างกัน

(๔) นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านความซื่อสัตย์ และด้านความสามัคคี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านอื่น ๆ ที่เหลือไม่แตกต่างกัน

ข. ครูผู้สอน

(๑) ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนที่มีเพศต่างกันมีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ ในด้านความเสียสละและด้านความสามัคคี โดยที่นักเรียนเพศหญิงมีการปฏิบัติตามหลักธรรมมากกว่าเพศชาย สำหรับด้านอื่น ๆ ที่เหลือมีการปฏิบัติตามหลักธรรมไม่แตกต่างกัน

(๒) ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าไม่แตกต่างกันทุกด้าน

(๓) ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนที่มีระดับชั้นที่ศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมแตกต่างกัน ในการปฏิบัติตามหลักธรรมด้านความเมตตา ด้านความเสียสละ ด้านความสามัคคี และโดยรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกัน

(๔) ครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมแตกต่างกัน ในการปฏิบัติตามหลักธรรมด้านความซื่อสัตย์ และด้านความสามัคคี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกัน

๔. ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังการปฏิบัติตามหลักธรรมของนักเรียนและครูผู้สอน พบว่า

ก. นักเรียน

(๑) นักเรียนมีข้อเสนอแนะมากที่สุดได้แก่ ในต้องการให้นิมนต์พระมาที่โรงเรียนตอนเช้าให้ครูและนักเรียนได้ใส่บาตรทำบุญทุกวัน จำนวน ๔ คน และต้องการให้มีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายธรรมะทุก ๆ เดือนและควรมีสื่อตัวอย่างประกอบเพื่อชี้ให้เห็นสิ่งที่ต้องการสอนอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น และต้องการให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่น่าอยู่น่าเรียนและช่วยกล่อมเกลাজิตใจนักเรียน ควรมีเกมส์ธรรมะ สื่อธรรมะที่สนุก ๆ ให้เกิดความสนใจ ควรเพิ่มกฎหรือบทลงโทษเกี่ยวกับการพูดคำหยาบ ควรให้นักเรียนมีการแสดงกิจกรรมตามนิทานชาดก นักเรียนควรปฏิบัติตามให้ดีกว่านี้ และอยากให้อบรมนักเรียนที่ชอบประพฤติตนไม่ดีบ่อย ๆ และควรให้ครูจัดกิจกรรมเล่นกีฬามากขึ้น จำนวนข้อละ ๒ คน

ข. ครูผู้สอน

(๑) พบว่า ครูผู้สอน จำนวนทั้งสิ้น ๑๕ คน ส่วนใหญ่มีความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะแนวทางในการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน ควรให้นักเรียนนั่งสมาธิก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน เป็นเวลา ๕ นาที ต้องการให้นิมนต์พระมาที่โรงเรียน ครูและนักเรียนจะได้ใส่บาตรทำบุญทุกวัน อยากให้มีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายธรรมะทุก ๆ เดือน อยากให้มีการแสดงกิจกรรมตามนิทานชาดก และควรมีการเพิ่มกฎหรือบทลงโทษเกี่ยวกับการพูดคำหยาบ

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมของนักเรียนโรงเรียนฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ใน ๔ ด้าน คือ ด้านความเมตตา ด้านความเสียสละ ด้านความซื่อสัตย์ และด้านความสามัคคี อันจะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษา ต่อครอบครัวและตัวนักเรียน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียน ผู้วิจัยจึงขออภิปรายผลประเด็นที่สำคัญ ตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ การปฏิบัติตามหลักธรรมของนักเรียน พบว่า นักเรียน มีการปฏิบัติตามหลักธรรม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๖๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีการปฏิบัติตามหลักธรรม อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน เนื่องจากนักเรียนได้เข้ารับการอบรมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงได้รับการปลูกฝังในเรื่องมีความเมตตา ความสามัคคีกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ย่อมช่วยเหลือกันมากกว่าด้านอื่น ๆ เช่น ไม่โกรธเพื่อนที่ทำให้ข้าพเจ้าถูกลงโทษ ซึ่งสอดคล้องกับ **ยุพดี จรรย์านนท์** ที่กล่าวว่า ความสามัคคี หมายถึง คุณลักษณะด้านความรู้สึกร่วมคิดหรือการประพฤติตนเป็นคนดีมีความรักใคร่สามัคคีรักหมู่คณะ รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่ทะเลาะวิวาทอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข ไม่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นในสังคม

๕.๒.๒ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ ในด้านความเสียสละและด้านความสามัคคีโดยที่นักเรียนเพศหญิงมีการปฏิบัติตามหลักธรรมมากกว่าเพศชาย สำหรับด้านอื่น ๆ ที่เหลือมีการปฏิบัติตามหลักธรรมไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ **อารี พันธมณี** ได้กล่าวว่า เพศชายมีความหนักแน่นทางความคิด มีลักษณะการแสดงออก มีความเป็นตัวของตัวเอง และเชื่อมั่นในตนเอง ในขณะที่เพศหญิงส่วนใหญ่มักจะมีอารมณ์อ่อนไหว อ่อนโยน อະลุ่มอะล่วย คล้อยตามและมีการเลียนแบบการปฏิบัติตามหลักธรรมความเสียสละ ด้านความสามัคคีได้มากกว่าเพศชาย

๕.๒.๓ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าไม่แตกต่างกันในทุก ๆ ด้าน ซึ่งไม่สอดคล้องกับ **บัญญัติ แก้วส่อง** อ้างอิงในสิน งามประโคนและคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กวัยรุ่นในสังคมเมืองและชนบท ที่มีการอบรมเลี้ยงดูและแบบการคิดที่แตกต่างกัน” ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กวัยรุ่นที่มีการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน และระดับอายุต่างกันจะมีพัฒนาการที่ต่างกัน

๕.๒.๔ นักเรียนที่มีระดับชั้นที่ศึกษาต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ในด้านความเมตตา ด้านความเสียสละและด้านความสามัคคี แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านความซื่อสัตย์ไม่แตกต่างกัน เหตุผล เพราะนักเรียนในแต่ละระดับชั้นได้รับการปลูกฝังที่ต่างกันและตัวนักเรียนก็ยังไม่มีการพัฒนาการอย่างเต็มที่จึงยังไม่มีแรงกระตุ้นมากในเรื่องการปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างเต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับ **พรรณทิพย์ ศิริวรรณ บุศย์ นักจิตวิทยาพัฒนาการ** อ้างอิงใน ลอเรนซ์ โคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg) ที่กล่าวการปฏิบัติตามหลักธรรม หมายถึง การปฏิบัติตามหลักธรรมของเด็กอายุ ๑๐ ปียังพัฒนาไม่ถึงขั้นสูงสุดแต่ยังคงพัฒนาต่อไปเมื่ออายุมากขึ้น การศึกษาวิจัยนี้ทำให้เราทราบว่า การที่บุคคลใช้เหตุผลหนึ่งๆ ในการตัดสินใจเลือกกระทำต่อเหตุการณ์อย่างหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญในจิตใจของบุคคลผู้นั้น ซึ่งการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นการใช้เหตุผลที่ลึกซึ้งตามลำดับวุฒิภาวะทางจิตใจ และสติปัญญาของบุคคลนั้น

๕.๒.๕ นักเรียน ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักธรรมโดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ด้านความซื่อสัตย์ และด้านความสามัคคีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับด้านอื่น ๆ ที่เหลือไม่แตกต่างกัน เพราะคุณลักษณะความสามารถ ความสำเร็จในด้านความรู้ กระเนนจากผลสอบของบุคคลที่พัฒนางองงามขึ้น อันเป็นผลมาจากการเรียนการสอน ฝึกอบรม ทักษะสมรรถภาพด้านต่างๆของสมองที่นักเรียนได้รับในส่วนที่แตกต่างกันจึงมีผลต่อระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมในด้านความซื่อสัตย์และด้านความสามัคคีที่ต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ **ดวงเดือน พันธุมนาวิน** ที่กล่าวว่า นักเรียนที่มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี (GPA ๓.๐๑-๓.๕๐) เป็นกลุ่มที่มีการปฏิบัติตามหลักธรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมด้านความมีเมตตาสูงสุด สาเหตุมาจากนักเรียนกลุ่มนี้มีความฉลาดทางอารมณ์(EQ)สูงเพราะเป็นกลุ่มที่มีความกดดันในเรื่องการเรียนน้อยกว่านักเรียนที่เรียนดีมากซึ่งมีแรงกดดันจากการแข่งขันและความคาดหวังจากผู้ปกครองครูอาจารย์มากกว่าจึงต้องมีความพยายามทำทุกวิถีทางที่จะได้คะแนนเป็นเลิศจนบางครั้งนักเรียนกลายเป็นคนใจแคบและเห็นแก่ตัวโดยไม่รู้ตัวตัวเอง ต่างจากนักเรียนที่มีการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีเพียงแคร์กษาะระดับการเรียนให้คงที่ไม่ต้องแข่งขันกับใครนอกจากตัวเองเท่านั้นทำให้เป็นคนมองโลกอย่างสบายๆในแง่ดีรู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและแบ่งปันให้โอกาสเสียสละและรู้จักการรอคอยเพราะไม่จำเป็นต้องเป็นที่หนึ่งเสมอไป เด็กกลุ่มนี้จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สุขุมมองโลกในแง่ดีและรู้เท่าทันในขณะเดียวกันซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มประชากรที่พึงประสงค์และมีคุณภาพของสังคมในอนาคต

๕.๒.๖ ข้อเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานตามความเห็นของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีข้อเสนอแนะมากที่สุดได้แก่ ใน ต้องการให้นิมนต์พระมาที่โรงเรียนตอนเช้าให้ครูและนักเรียนได้ใส่บาตรทำบุญทุกวัน จำนวน ๔ คน และต้องการให้มีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายธรรมะทุก ๆ เดือนและควรมีสื่อตัวอย่างประกอบเพื่อ ชี้ให้เห็นสิ่งที่ต้องการสอนอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น และต้องการให้โรงเรียนเป็นสถานที่น่าอยู่ น่าเรียนและ ช่วยกล่อมเกลাজิตใจนักเรียน และควรมีเกมส์ธรรมะ สื่อธรรมะที่สนุก ๆ ให้เกิดความสนใจ และ ควรเพิ่มกฎหรือบทลงโทษเกี่ยวกับการพูดคำหยาบ และควรให้นักเรียนมีการเล่นละครตามนิทาน ชาดก และนักเรียนควรปฏิบัติตนให้ดีกว่านี้ และอยากให้อบรมนักเรียนที่ชอบประพฤติตนไม่ดีบ่อย ๆ และควรให้ครูจัดกิจกรรมเล่นกีฬามากขึ้น จำนวนข้อละ ๒ คน และตามความคิดเห็นของ ครูผู้สอน จำนวน ๑๕ คน ส่วนใหญ่มีความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ แนวทางในการปลูกฝังการปฏิบัติ ตนตามหลักธรรมของนักเรียน ควรให้นักเรียนนั่งสมาธิก่อนเข้าเรียนและหลังเลิกเรียน เป็นเวลา ๕ นาที ต้องการให้นิมนต์พระมาที่โรงเรียน ครูและนักเรียนจะได้ใส่บาตรทำบุญทุกวัน อยากให้มีการ จัดกิจกรรมเข้าค่ายธรรมะทุก ๆ เดือน อยากให้มีการแสดงกิจกรรมตามนิทานชาดก และควรมีการ เพิ่มกฎหรือบทลงโทษเกี่ยวกับการพูดคำหยาบ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

๑. โรงเรียนควรหาสื่อการรู้ตนที่เป็นการปลูกฝังจริยธรรมมาให้นักเรียนได้อ่านเพราะการรู้ตนสามารถสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน เราความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องราวจนจบ อ่านแล้วเข้าใจง่าย พร้อมสอดแทรกการปลูกฝังจริยธรรมโดยเน้นการยึดปฏิบัติและการนำมาใช้ในชีวิตรประจำวันให้เป็นกิจนิสัย

๒. โรงเรียนควรมีการประเมินผลการพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนในแต่ละช่วงชั้น ว่ามีการปฏิบัติตามหลักธรรมด้านจริยธรรมดีขึ้นมากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจกระทำโดยการสังเกตการปฏิบัติตามหลักธรรม การสัมภาษณ์ การบันทึกการปฏิบัติตามหลักธรรม การทดสอบ ค้นคว้าหาสาเหตุเพื่อป้องกันและแก้ไขการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ไม่พึงประสงค์

๓. โรงเรียนควรนำนักเรียนไปปฏิบัติธรรมนอกสถานที่ เพื่อเสริมทักษะและปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม อาจทำให้นักเรียนเกิดปฏิบัติมากขึ้น

๔. ครูผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการพัฒนาความเมตตา ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความสามัคคี และควรกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์เพราะถือว่าครูเป็นบุคคลที่สำคัญต่อการจัดกิจกรรม

ข. ข้อเสนอในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาการปฏิบัติตามหลักธรรมด้านความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ที่จำเป็นต้องปลูกฝังหรือต้องการให้มีมากขึ้นในตัวนักเรียน

๒. ควรศึกษาการปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อปลูกฝังคุณลักษณะทางจริยธรรมให้กับนักเรียน